

ФОРМУВАННЯ ПОВНОЦІННОГО РИНКУ ЗЕРНА

Ринок зерна в Україні з точки зору формування товарних ресурсів докорінно відрізняється від західно-європейської моделі. Ці відмінності зумовлює тип підприємства, а саме його багатогалузевість (крім фермерських господарств), де 70% вирощеного врожаю залишається у товаровиробника на господарські потреби (насінина, корми, натуральну оплату та ін.). Характерна риса сучасного ринку – обмеженість як попиту, так і пропозиції. Тому склалася така усереднена структура реалізації зерна, яку можна вважати типовою для останніх трьох років:

- за каналами реалізації: заготівельним організаціям продано 15%, населенню через систему громадського харчування (включаючи продаж і видачу натуроплати) – 29, на ринку – 23, за бартерними угодами – 33%;

- за структурою продукції: пшениця вся – 66% від загального обсягу реалізованого зерна, ячмінь – 16,6, жито – 4, просо, гречка – 2, кукурудза – 8, овес – 1,2 і зернобобові – 1,4% [1].

Зіставлення цих середніх показників щодо окремого господарства, району, регіону дає уяву про його місце з позицій повноти використання можливостей на ринку. Кінцевий результат (прибуток) залежить насамперед від обсягу вирощеного зерна (пропозиція), обсягу реалізованої продукції, її структури та собівартості.

Сучасний товаровиробник практично поставлений в умови міжгосподарської конкуренції на ринку зерна, а ринкові умови так чи інакше змушують зробити свій вибір щодо подальшого розвитку основної галузі виробництва [2].

Суть проблеми передусім у підвищенні його ефективності, концентрації матеріально-технічних і фінансових ресурсів на конкурентоспроможних галузях, виходячи з місцевих ґрунтово-кліматичних умов. З практичної точки зору (за будь-яких умов) вирішальне значення і надалі матиме озимий клин господарства, ставка на парові попередники та інтенсивні технології, на раціональне поєднання озимини з тією чи іншою групою ярих.

Фактори ефективності галузі, на яку припадає близько 50% ріллі, впливатимуть з контексту науково обґрунтованої системи землеробства, а її першоосновою є комплекс заходів щодо підвищення родючості ґрунтів.

Біокліматичні фактори, в тому числі екстремальні (за погодними умовами), в останні роки відіграють щораз негати́вніш роль у виробництві зерна. Альтернативне рішення лежить на шляху адресної концентрації капіталу в регіонах і господарствах, що мають сприятливі умови для виробництва тієї чи іншої зернової продукції. При відсутності достатніх оборотних коштів вихід із ситуації полягає у поліпшенні організації виробництва, зокрема в мінімізації виробничих витрат шляхом вибору відповідних енергозберігаючих технологій, дотримання видової і сортової агротехніки.

Проблема збільшення виробництва зернових культур – стратегічна мета АПК держави, що зумовлює необхідність визначення його раціональної структури як з точки зору використання агрокліматичного потенціалу, так і щодо кон'юнктури ринку. В оптимальному варіанті загальна структура валового збору зерна в Україні орієнтовано має бути наступною.

1. Озимі – 57 – 65%, з них пшениця – 51 – 59%.

2. Ярі зернові – 43 – 45%, з них: ячмінь 14 – 18; овес – 2,6 – 3,8; просо – 0,7 – 1,3; гречка – 0,8 – 1,1; кукурудза – 10 – 13; зернобобові – 5 – 6,5% [3].

Щодо окремого господарства, то структура виробництва не повинна бути статичною, а оперативно реагувати на сприятливі умови того чи іншого року. Фермерське господарство має застосовувати сівозмину з короткою ротацією.

Особливого значення набуває система застосування мінеральних та органічних добрив, оскільки близько 60% площі ріллі має середній рівень ефективної родючості ґрунту для зернових культур. Система удобрення у сівозміні розраховується, виходячи з біологічних і господарських особливостей зернових культур, співвідношення наявних добрив, їх дії і післядії, а також родючості ґрунту кожного поля сівозміни на основі балансового методу. Водночас практика доводить ефективність застосування сидеральних парів, зернобобових культур, багаторічних трав, заорювання у ґрунт побічної продукції (соломи, стебел).

В умовах реформування відносин власності, реструктуризація форм господарювання, поліпшення організації виробництва лежать у площині упорядкованості взаємозв'язків різних елементів технологічного процесу (землі, техніки, робочої сили, фінансових ресурсів). Це передбачає зміну системи функцій і форм організації праці у напрямку забезпечення максимального використання наявних сільськогосподарських угідь на основі розвитку орендних відносин і створення підприємницьких організаційно-виробничих структур, підвищення ефективності виробництва та кінцевих його результатів.

Інша проблема – кооперація товаровиробників на шляху захисту інтересів від тиску монополії посередницьких структур на ринку засобів виробництва та переходу від бартерних операцій до нормальних товарно-грошових відносин. Держава має стати на шлях регульованого ринку, забезпечити збут продукції (в межах 5 – 8 млн. т за державним характером) і гаратовані мінімальні (граничні) ціни.

Відносини виробників зерна з партнерами в процесі його реалізації будуються залежно від напрямку подальшого використання зернопродуктів.

З урахуванням прибутковості кожної ланки ланцюга “виробництво – споживання” повинні укладатися двосторонні угоди (контракти) між виробником зерна та його покупцем.

Для покращення ситуації Міністерством агропромислової політики України, разом з іншими міністерствами та відомствами, розроблено проект галузевої програми – “Зерно України”. Запровадження програми та виконання передбачених нею заходів дасть можливість значно збільшити виробництво зерна та його реалізацію як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках на вигідних умовах для товаровиробників. Однак ця програма не зможе повноцінно працювати за умов відсутності нормального ринкового середовища.

З метою створення стабільних умов для товаровиробників і всіх інших суб'єктів ринку зерна і зернопродуктів передбачається формування повноцінного ринку зерна, значне скорочення державного контракту та бартерних операцій з одночасним розширенням біржової торгівлі, збільшенням експорту зерна товаровиробниками за прямими угодами та через зовнішньо-економічні організації, що дасть можливість поліпшити економіку сільськогосподарських підприємств та держави в цілому.

Постановою Кабінету Міністрів України “Про подальший розвиток ринку зерна в Україні” створена: Зернова спілка України, Державний інвестиційний фонд стабілізації зернового ринку в Україні за рахунок державних ресурсів, ринкова інфраструктура, наближена до товаровиробників; розробляються стандарти на зернові культури з максимальним наближенням їх до світових стандартів; налагоджується інформаційне забезпечення операторів ринку.

Відповідно до Національної програми розвитку сільського господарства нарощування виробництва і поліпшення якості зерна здійснюватиметься на основі: розширення застосування інтенсивних технологій вирощування зернових культур на площі до 7 млн. га, у тому числі озимої пшениці – до 5, кукурудзи – до 2 млн. га; впровадження нових сортів і гібридів; застосування високоефективної зернозбиральної техніки, створення мобільних госпрозрахункових загонів, що забезпечить скорочення термінів збирання зернових культур до 10 – 12, а кукурудзи – до 15 – 20 днів і додаткове одержання 4 млн. т зерна; будівництва механізованих зерноскладів, критих токів та сушильного господарства; збільшення виробництва продовольчого зерна на експортні цілі до 5 млн. т.

Внутрішній ринок зерна і надалі формуватиметься на рівні близько 110 кг на душу населення або 5 – 6 млн. т борошна і круп. Експортні можливості при заданих негативних тенденціях

становлять 3 млн. т зерна на рік, що в перерахунку на мінімальні ціни дасть більш як 2 млрд. дол. додаткової виручки. Для реалізації такої програми необхідно скоротити витрачання продовольчого зерна на фуражні цілі та втрати його на всіх стадіях виробництва і транспортування [4].

Оптимізація зернового господарства з урахуванням потенційних можливостей сортів і природно-кліматичних регіонів може перевищити будь-які сподівання. Потенційно виробництво зерна в Україні можна програмувати на рівні до 120 млн. т і більше.

Література

1. Губський Б. В. *Аграрний ринок*. – К.: Нора-Прінт, 1998. – 184 с.
2. Колесов В. С. *Маркетинг у зерноспиртовому виробництві* // *Економіка АПК*, 2001, № 2.
3. Орехівський В. Г. *Ефективність розвитку маркетингу у зерновій галузі АПК України* // *Економіка АПК*, 2001, № 8, С. 1122 – 121.
4. *Формування та функціонування ринку агропромислової продукції* (За ред. Саблука П. Т.). – Київ: ІАЕ УААН, 2000. – 555 с.